

**erinevus
rikastab**

ROMA RAHVUSEST NOORTE OLUKORD EESTI VABARIIGIS: HARIDUS JA TÖÖKESKKOND

LÕPPARUANNE

Civitta Eesti AS

Tellija:
Tallinna Tehnikaülikool

2014

SISUKORD

SISUKORD	2
Sissejuhatus	3
1. Üle-eestiline uuring roma kogukondades	4
1.1 Metoodika	4
1.2 Teostatud tegevused	4
1.3 Uuringu tulemused	6
1.3.1 Intervjuude kokkvõte	6
1.3.2 Ankeetküsitluste vastused	10
1.4 Järeldused	15
1. Uuring ettevõtjate ja koolide esindajate hugas	4
2.1 Metoodika	17
2.2 Teostatud tegevused	17
2.3 Ülevaade intervjuudest ja ankeetküsitluse tulemustest	17
2.3.1 Koolid	17
2.3.2 Ettevõtjad	19
2.4 Järeldused	22
3 Uuring sidusrühmade hulgas	23
3.1 Metoodika	23
3.2 Teostatud tegevused	23
3.3 Ülevaade teostatud intervjuudest	23
3.4 Järeldused	26
4. Kokkuvõte	28
Kirjalikud allikad	31

Sissejuhatus

Käesolev aruanne annab ülevaate Tallinna Tehnikaülikooli korraldatud hanke „Uuring roma noorte olukorrast hariduses ja töökeskkonnas“ käigus elluviidud tegevustest.

Läbiviidava uuringu **eesmärgiks** oli:

1. selgitada välja roma noorte ja nende vanemate arvamused haridusest ja tööst;
2. analüüsida roma noorte võimalusi ning motivatsiooni saada kvaliteetset haridust ning tööd Eestis, sh selgitada välja haridusasutuste ja tööandjate seisukohad ning enimlevinud arvamused roma noorte kohta nii haridus- kui töökeskkonnas ning kaardistada koolide ja tööandjate kogemused roma noortega;
3. tuua välja erinevused keskmisest elanikkonnast, sh kaardistada sidusrühmade tegevused ning nende seisukohast suurimad probleemid roma noortega.

Töö eesmärgi saavutamiseks teostati järgmised **tegevused**:

1. üle-eestiline uuring roma kogukondades;
2. kvalitatiivne uuring firmade ja koolide esindajatega;
3. kvalitatiivne uuring sidusrühmadega;
4. varasemalt roma noorte temaatikat puudutavate uuringute ja analüüside läbitöötamine, saadud andmeid kasutati intervjuude ettevalmistamiseks.

Aruanne on ülesehitatud uuringu alaosade kaupa, aruande lõppu on lisatud kokkuvõtlik järelduste peatükk.

1. Üle-eestiline uuring roma kogukondades

1.1 Metoodika

Töö teostamise metoodika esitati Tellijale Innopolis Konsultatsioonid AS (uue nimega Civitta Eesti AS) pakkumuses. Töö käigus metoodikat vastavalt töö iseloomule ja uuringu eesmärkidele vajadustel korrigeeriti.

Tulenevalt 2011. aasta rahvaloenduse andmetest elab Eestis 456 roma. Reaalsuses on see number ilmselt mõnevõrra suurem, ulatudes osade hinnangute alusel maksimaalselt 1000-ni. Emakeelena räägivad romad romani ehk mustlaskeelt. Eesti territooriumil elavate roma noorte ja nende vanemate arvamuste väljaselgitamiseks hariduse ja tööga seotud teemadel viidi uuringu raames läbi personaalsed intervjuud kokku 10 roma noorega vanuses 16-26 aastat. Lisaks intervjueriti 5 roma perekonda.

Valimi koostamisel võeti arvesse roma kogukondade geograafilist jaotust erinevate Eesti maakondade lõikes. Päritolu põhjal jagunevad Eesti romad Eesti, Läti ja Vene kogukondadeks, kes on aga aastate jooksul omavaheliste abielude tulemusena tugevalt segunenud. Käesolevas uuringus Eesti, Läti ja Vene romasid ei eristata ning käsitletakse neid kõiki ühtselt Eesti romadena ehk Eesti territooriumil elavate romadena.

Vastavalt Statistikaameti andmetele elas 2011. aasta 31. detsembri seisuga valdav enamik romasid linnalistes asulates (83%). Seejuures on romade kogukonnas linnalistes asulates majanduslikult mitte-aktiivseid ja töötuid kokku 80%, linnades 79%, maa-asulates 74% ning valdades 79%. Eesti linnadest on suurimad romade kogukonnad koondunud Valga ning Tartu piirkonda.

Nõusoleku saavutamisel uuringus osalemiseks paluti intervjuueeritavatel täita vastamise käigus ka ankeetküsitlus, mille põhjal analüüsiti romade kokkupuudet töö- ja haridusvaldkonnaga kvantitatiivselt.

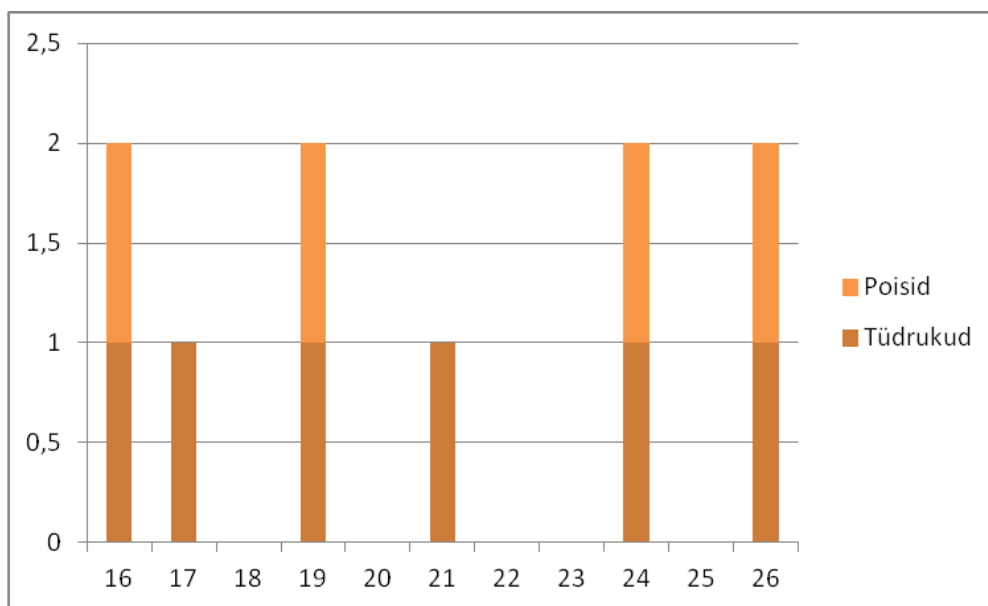
Uuringu läbiviimise käigus ilmnas, et tõhusam on täitsa ankeeti vastajaga koos, küsides intervjuueeritavalt küsimuse ning pakkudes välja erinevad vastusevariandid. Nimetatud meetodi kasutamine oli vajalik küsimuste selgitamiseks, samuti ei olnud kõik vastajad võimelised eesti keeles ankeetküsitlust lugema ega täitma.

Intervjuusid viisid läbi Kadri Tamm, Õie-Liisi Lipmaa, Signe Somelar-Eriksson ja Reena Purret.

1.2 Teostatud tegevused

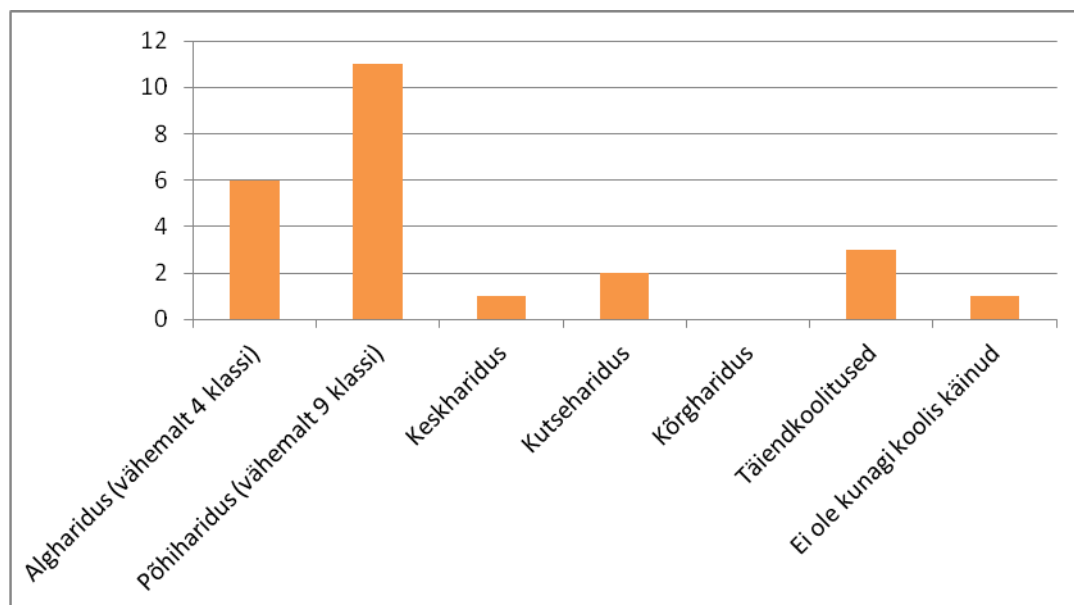
Üle-eestilise uuringu raames intervjueriti kokku 10 roma rahvusest noort ja 5 perekonna esindajat. Noorte hulgas oli 6 tüdrukut ja 4 poissi. Intervjuueeritud perekondadest osalesid intervjuul kolmel juhul pereema ja pereisa, ühel juhul ainult pereema (roma rahvusest üksikema) ja ühel juhul pereisa. Lisaks saadi ühe pere kohta infot ka intervjuude kaudu kooliga, kus pere lapsed õpivad. Kokkuleppel intervjuueeritute nimesid ja kontakte ei avaldata.

Intervjuud viidi läbi Põhja-Eestis, Tartus ja Valgas. Romade andmed ja kontaktid saadi erinevate omavalitsuste kaudu, samuti romade endiga suheldes. Intervjueeritavate valikul arvestati ka sellega, et suurimad romade kogukonnad Eestis elavad just Tartus ja Valgas. Järgnev joonis kajastab intervjueeritud roma noorte vanust.

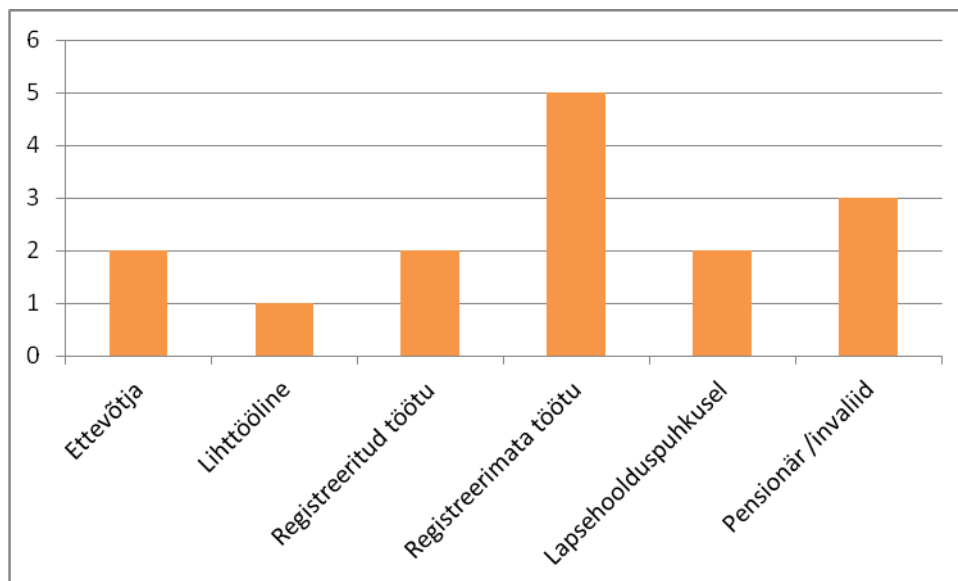
Joonis 1.1. Intervjueeritud roma noorte vanuseline ja sooline jaotus

Järgnevatel joonistel (1.2 ja 1.3) on kajastatud intervjueeritud romade (nii pereliikmed kui noored) haridustase ning positsioon tööturul. Kui vastajal oli alg-, põhi- või keskharidus ning lisaks ka kutseharidus, on isik joonisel kujutatud kahes kategoorias.

Joonis 1.2. Intervjueeritud romade haridustase

Alghariduse omanikest 1 plaanis 2014. aastal põhikooli lõpetada. Põhihariduse omanikest ühel oli kindel plaan ka keskkool lõpetada (vastaja oli 16-aastane).

Joonis 1.3. Intervjueeritud romade positsioon tööturul¹

Intervjueeritud romadest töötas ainult 3 (neist 1 väitis end olema eraettevõtja, kuid muudest esitatud küsimustest tuli välja, et vastaja tegutses pigem mustal turul), 2 noort tüdrukut olid lapsega kodus ja nende kohta sai seega vastuseks märgitud „lapsehoolduspuhkusel“.

1.3 Uuringu tulemused

1.3.1 Intervjuude kokkvõte

Romade kogukond ei ole homogeenne ning intervjueeritud isikute hoiakud ning arvamused osa haridus- ja tööelu puudutavate aspektide kohta on sellest tulenevalt üsna erinevad, kohati isegi vastukäivad.

Hinnang hariduse kvaliteedile ja kättesaadavusele

Küsimus	Vastused
Kui oluline on hariduse omandamine?	Vastajad leidsid üksmeelselt, et hariduse omandamine on tänapäeva ühiskonnas hakkamasaamiseks oluline. Samas olid need väiteid sisult pigem tulevikku suunatud ning oma poolelioleva haridustee jätkamist sageli reaalse võimalusena ei nähtud. Seega võib väita, et kuigi hariduse omandamist ideetasandil väärtustati, ei ole see ei roma noorte ega nende vanemate jaoks primaarne. 1 naissoost vastaja (17) ei pidanud haridust oluliseks, kuigi

¹ Arvestatud on roma noorte vanematega ja nende roma noortega, kes enam koolis ei käinud.

	väitis, et talle tegelikult meeldis koolis käia kuni mees ja mehe perekond leidsid, et rohkem pole vaja.
Milline peaks olema hariduse sisu, mida sooviksite omandada?	Vastajad leidsid üksmeelselt, et hariduse roll on inimese ettevalmistamine tööeluks, hariduse kvaliteeti hinnatakse suuresti selle järgi, kas see on taganud õppijale töö või mitte. Õppimist ainult õppimise enda pärast peeti enamuses raha ja aja raiskamiseks. Nn „kasuliku hariduse“ sisu mõttes ei olnud vastajad üksmeelel – leidsid neid, kes pidasid potentsiaalivateks tehnilisi kutseõppeerialasid, aga ka neid, kes leidsid, et romad peaksid keskenduma pigem humanitaarerialadele. Osa vastajaid tõi esile, et on oluline, et lapsed õpiksid tavakoolis.
Kas Eesti koolist saab hea hariduse?	Üldiselt olid vastajad hariduse kvaliteediga rahul, kuid toodi välja kohatist vähest suunitlust praktiliste oskuste omandamisele. Samuti väitis üks vastaja, et koolis on palju diskrimineerimist (hindeid pannaks ja suhtutakse näo järgi). Hariduse omandamist raskendab ka koolikiusamine, mida osa roma lastest väga hinge võtab.
Kas teie tuttavate seas on neid, kes pole koolis käinud või on selle pooleli jätnud? Millistel põhjustel?	Kõik vastajad ütlesid, et selliseid tuttavaid on. Põhjused: *vanemad inimesed, kes elasid „teistsugusel ajal“, reisiti ringi ja hariduse omandamine ei olnud prioriteet; *tüdrukud, kes hoolitsesid väiksemate õdede ja vendade eest ning hiljem pandi teismelistena mehele; *poisid, kes hakkasid varakult ise äri ajama ja raha teenima, ei näinud koolil mõtet; *koliti pidevalt teise kohta elama *suhted kooliga ei olnud head, palju konflikte, sh koolikiusamine.
Kas vanemad ja perekond toetavad Teid moraalselt ja majanduslikult haridustee omandamisel? (Küsimus noortele)	Küsitletud noored väitsid, et vanemad on neid kooliskäimist puudutavates küsimustes toetanud. Samas toodi välja, et vanemad ei sunni lapsi ka koolis käima, kui lapsed ei taha. Noored juhivad väga palju vanemate hoiakutest – kui vanemad eelistavad kutseharidust, siis seda teevad ka lapsed, kui vanemad peavad oluliseks nt põhikooli lõpetamist, siis teevad seda ka lapsed jne.
Kas näete ühe võimalusena õppimist kutse- või kõrgharidusasutuses? Mis julgustaks Teid edasi õppima? (Küsimus noortele)?	Enamus küsitletud noortest edasiõppimisele tõsiselt mõelnud ei olnud, kuna see ei annaks neile nende arvates eelist. Motivaatoriks oleks kindel töökoht ja amet. Osa vastajatest pidas tõenäoliseks kutsekooli, ülikool välistati enamasti liigselt suure ajakulu pärast (enne tuleb ka

keskharidus omandada). Vaid ühel vastajatest, kes uuringu läbiviimise ajal õppis gümnaasiumis, oli kindel plaan ka ülikooli minna.

Kas romadele hariduse pakkumisel peaks olema midagi teisiti, nt lisaained, mis aitaksid tööturule sisenemisel?

Selles küsimuses läksid vastajate arvamused lahku – osa vastajaid ei näinud vahetegemiseks mingit vajadust, pidades seda koguni solvavaks. Teine osa leidis, et romade paremaks integreerimiseks võiks ehk mõned kultuuritausta arvestavad ained lisada (nt lisa keeleõppe tunnid, rohkem praktilisi aineid, roma laste tõhusam integreerimine lasteaedades, spordiringid). Samas ise romad enamasti midagi välja pakkuda ei osanud, pigem nõustusid intervjuueerija poolt toodud näidetega.

Ühe pere jaoks oli suur probleem, et nende normintellektiga lapsed sunniti õppima erikoolis (Valga Jaanikese Kool).

Samuti toodi välja, et kodutööde osakaal võiks väiksem olla ning õppetöö peaks toimuma põhiliselt koolis mitte kodus.

Suhtumine roma noortesse Eesti koolides

Küsimus	Vastused
Kuidas hindate sallivust teistsuguse kultuurilise taustaga inimestesse Eesti koolis?	Vastused jagunesid kaheks. Üks osa väitis, et teistsuguste rahvuste suhtes ollakse sallimatud, teine osa seda ei täheldanud. Üks pere, kelle lastel oli kogemus erinevate koolidega, väitis, et sallivus sõltub suuresti ka konkreetsest koolist.
Kas õpetajate ja lapsevanemate vaheline koostöö sujub hästi?	Kõik vastajad leidsid, et koostöö kooli ja lapsevanemate vahel on nende kogemusele toetudes olnud pigem hea.
Kuidas hindate teiste õpilaste suhtumist roma lastesse?	Suur osa vastajaid väitis, et kiusamist on esinenud, samas osa vastajaid ei pidanud seda alati tingimata rahvuslikust eripärast tulenevaks. Pigem kiusavad väiksemad lapsed, lastele kandub edasi ka vanemate suhtumine.
Kuidas hindate õpetajate suhtumist roma lastesse ja vanematesse?	Õpetajate suhtumist hindasid kõik vastanud heaks ja mõistvaks.
Kuidas lahendatakse kiusamisjuhtumeid koolis? Kas need juhtumid leiavad üldjuhul lahenduse?	Esinenud kiusamisjuhtumite puhul: 1) sekkuvad õpetajad, koolitöötajad; 2) lapsed kasvavad kiusamisest välja ja saavad aru, et rahvuspõhine kiusamine ei ole mõistlik.; 3) vanemad kutsutakse kooli – ei ole väga efektiivne lahendus. Mitmed vastajad väitsid, et enda kogemusest nad koolikiusamise juhtumeid ei mäleta.

Tööturg

Küsimus	Vastused
Kas ametliku töökoha omamine on Teie jaoks oluline?	Kõik vastajad peale kolme väitsid, et on. Samas oli enamus parema puudumisel valmis töötama ka mitteametlikult.
Milline on teie eelistatuim töötamise vorm (ametlik tööleping, osaline tööaeg, lepinguline töö, mitteametlik tööots)? Miks?	Enamus küsitatud romadest eelistas ametliku töölepinguga töö tegemist. Samas kui palk oleks hea, ei öeldaks ilmselt ära ka teistest töövormidest, sh mitteametlikust tööst. Ametliku töölepinguga töötamise poolt olid romad seetõttu, et see annaks neile ka sotsiaalsed tagatised ja oleks kindel, et lubatud palk saab alati makstud. Samas oli ka vastupidiseid arvamusi, mille kohaselt mitteametlik töötamine või töö „ärimehena“ annab inimesele oluliselt rohkem vabadust ja võimalusi kui ametliku töölepingu alusel töötamine. Kaks vastajat (mõlemad noored naised) leidsid, et naised võivad tööl käia ainult osalise tööajaga, kuna muidu ei ole võimalik piisavalt kodule pühenduda.
Kas olete kogenud, et vaatamata vajalikele oskustele ei ole Teid tööle võetud? Miks see Teie hinnangul nii on?	Enamus vastajaid väitis, et seda on esinenud ning pidasid peamiseks põhjuseks oma rahvust ja romade kohta levivaid eelarvamusi. Otse midagi halvasti ei öelda, aga kui välimust (st rahvust) nähakse muudetakse tööle saamises osas sageli meelt. Samas kaks vastajat arvas risti vastupidi ja ütles, et tema ebaõnnestumiste taga on olnud pigem majanduslikud põhjused ja puudulik haridus mitte tema rahvus.
Kuidas hindate tööandjate hoiakuid romade suhtes?	Kõik vastajad väitsid, et on kohati tajunud tööandjate hirmu romade ees. Kui enamus vastajaid väitis, et tegu on diskrimineerimisega, siis ühe vastaja hinnangul on tegemist lihtsalt eelarvamustega, mille negatiivseid tulemusi tema oma nahal tunda ei ole saanud.
Millist tööd sooviksite teha?	Kõik vastajad väitsid, et töö sisu ei ole nii oluline kui selle eest saadav tasu.
Kas ümberõppevõimalused ja info koolituste kohta jõuab Teieni? Kas need aitavad Teie hinnangul kaasa tööturule sisenemisele?	Enamus vastajatest olid erinevatest võimalusest ühtteist kuulnud, kaks vastajat (noored) oli neid ka kasutanud. Samas ei olnud keegi nimetatud võimaluste suhtes väga optimistlikult meelestatud, kuna vastajad ei uskunud, et koolitustel osalemine neile reaalselt tööd (või paremat

tööd) suudaks garanteerida.

Osa vastajaid oli pakutud võimalustest ka ära öelnud.

Kas oleks võimalik midagi ette võtta, et romade töövõimalusi parandada?

*Muuta avalikkuse hoiakuid romade suhtes, korraldada vastav kampaania.

*Kohalik omavalitsus peaks võimaldama vajadusel romadele töökohti, erasektor diskrimineerib romasid.

*Riik või omavalitsus peaks aitama romadel tööd leida.

*Inglise keele õppe parem kättesaadavus (vastaja õppis koolis, kus ei õpetatud inglise keelt).

Paljud vastanutest ei osanud mingeid konkreetseid samme välja pakkuda.

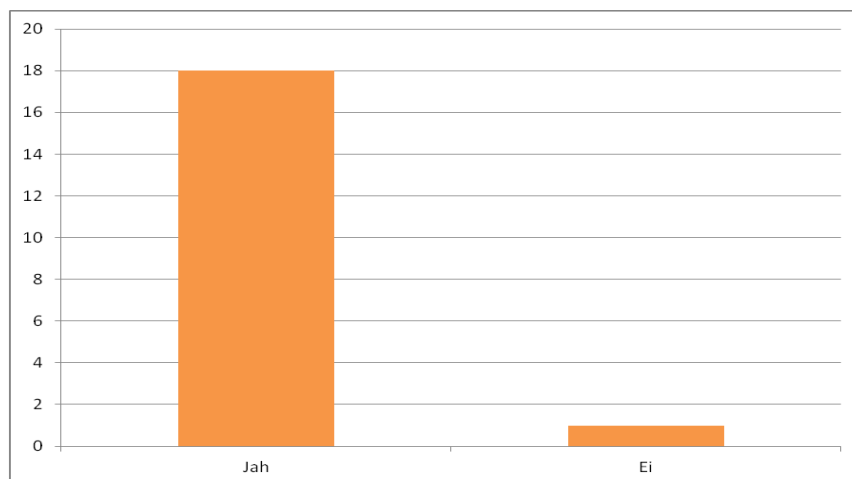
Kuidas suhtute romade katuseorganisatsiooni² tegevusse?

Osa vastajatest ei olnud katuseorganisatsioonidest kuulnud. Põhjuseks peamiselt asjaolu, et ei suheldud eriti teiste romadega või ei omatud häid suhteid organisatsioonide juhtidega. Osa, kes rohkem organisatsioonide tegevusega kursis olid, hindasid neid positiivselt (nt kultuuriline tegevus, romade õiguste eest seismine jms).

1.3.2 Ankeetküsitluste vastused

Järgnevalt on esitatud kokkuvõtte intervjueeritud romade hulgas läbi viidud ankeetküsitluse tulemustest. Tulemused on esitatud joonistel ning vajadusel lisatud täpsustavad kommentaarid. Paar perekonda täitis ankeedi ühiselt, mitmel juhul täpsustas vastaja ka ankeedis küsitud küsimusi intervjuude käigus.

Kas Teile või Teie lastele on olnud kättesaadav lasteaedades / lastesõimedes antav haridus?

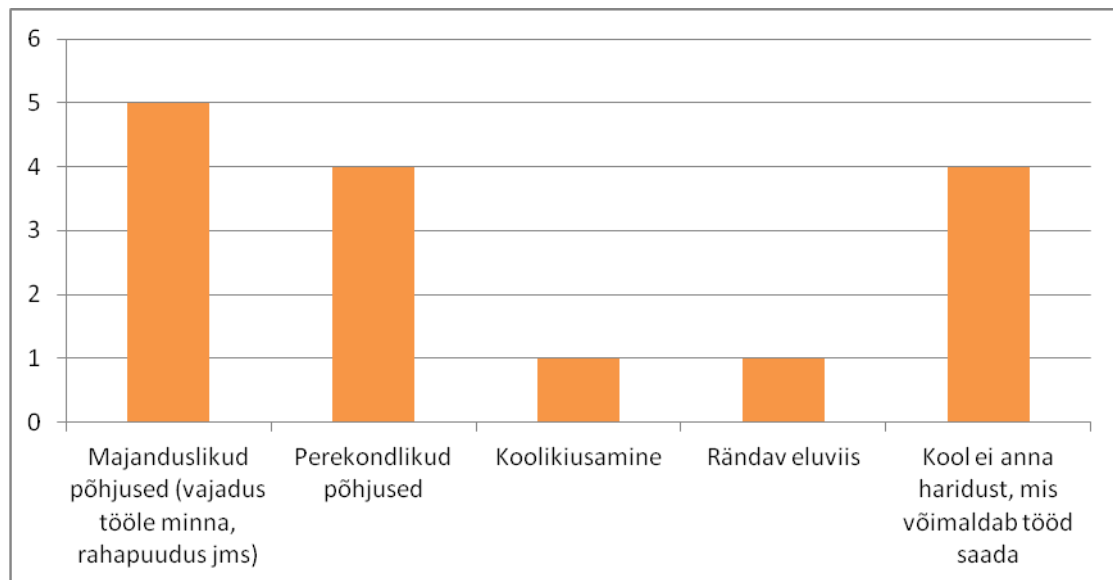

Joonis 1.4: Lasteaedades ja lastesõimedes antava hariduse kättesaadavus

² MTÜ Euroopa Romade Foorum Eestis (ERFE), Põhja-Eesti Romade Ühing

Kõik vastajad peale ühe leidsid, et nende või nende laste jaoks on lasteaias käimine olnud kättesaadav, enamus oli seda võimalust ka kasutanud (või plaanis oma lapsed tulevikus kindlasti lasteaeda panna). Küsimusele „ei“ vastanu nimetas põhjusena rändavat eluviisi ning samuti otsese vajaduse puudumist lasteaedade poolt pakutava teenuse järele. Üldiselt arvasid küsitletud romad, et tänapäeval on Eesti romad hulgas laste lasteaeda panemine pigem tavaline, varasemalt eelistati lapsi rohkem kodus hoida.

Juhul kui Te olete kooli pooleli jätnud /pole üldse koolis käinud, siis mis on selle põhjuseks?

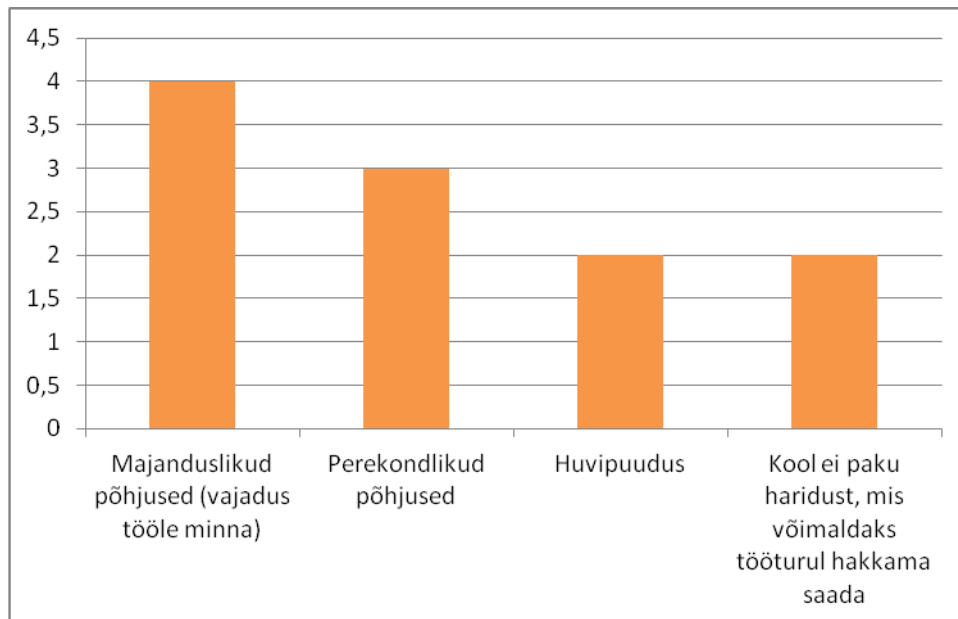

Joonis 1.5: Küsitletud romade haridustee katkemise põhjused

Nagu ka varasemalt välja toodud, oli küsitletud romadest enamikul alg- või põhiharidus. Põhjuste hulgas, miks haridustee pooleli jäi, olid populaarsemad majanduslikud põhjused (vajadus tööle minna) ning arvamus, et koolist ei saa töökoha jaoks vajalikku haridust. Tüdrukute puhul olid olulised ka perekondlikud põhjused (abiellumine, noortemate õdede-vendade eest hoolitsemise vajadus). Koolikiusamist ja rändavat eluviisi nimetas põhjusena vaid 1 vastaja (erinevad vastajad).

Millistel põhjustel ei ole Te kaalunud kutse- või kõrghariduse omandamist?³

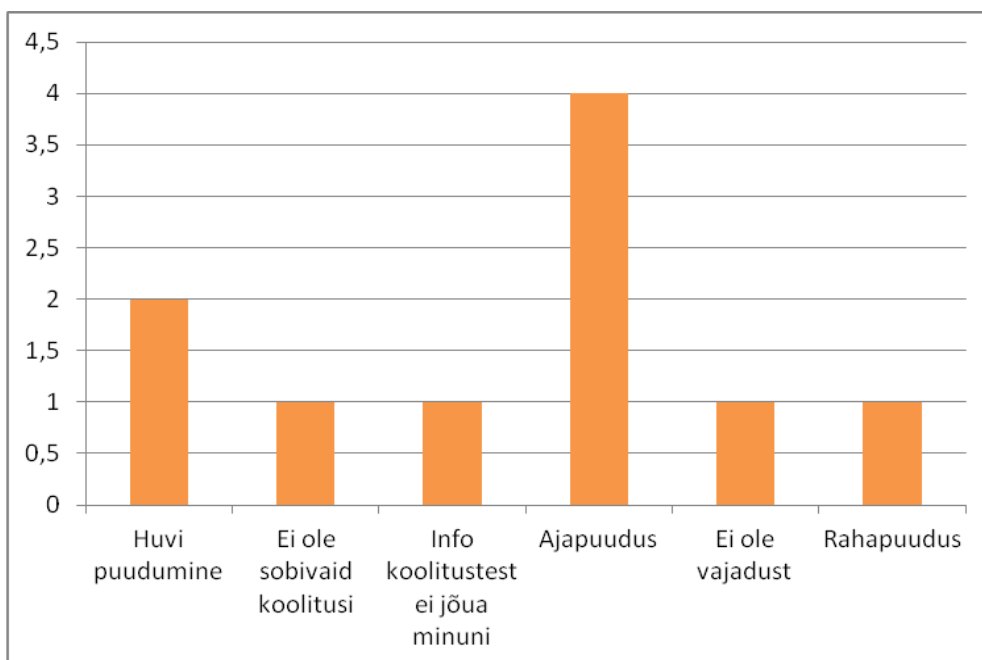
³ Küsimusele vastasid need romad, kellel puudus kutse- või kõrgharidus ja kes väitsid, et ei ole selle omandamisest huvitatud

Joonis 1.6: Kutse- või kõrghariduse mitteomandamise põhjused

Põhjused olid sarnased koolitee katkestamise põhjustega, lisaks eelnevalt nimetatutele mainiti kahel korral ka otsest huvipuudust.

Miks Te ei ole kursustel või täiendkoolitustel osalenud?

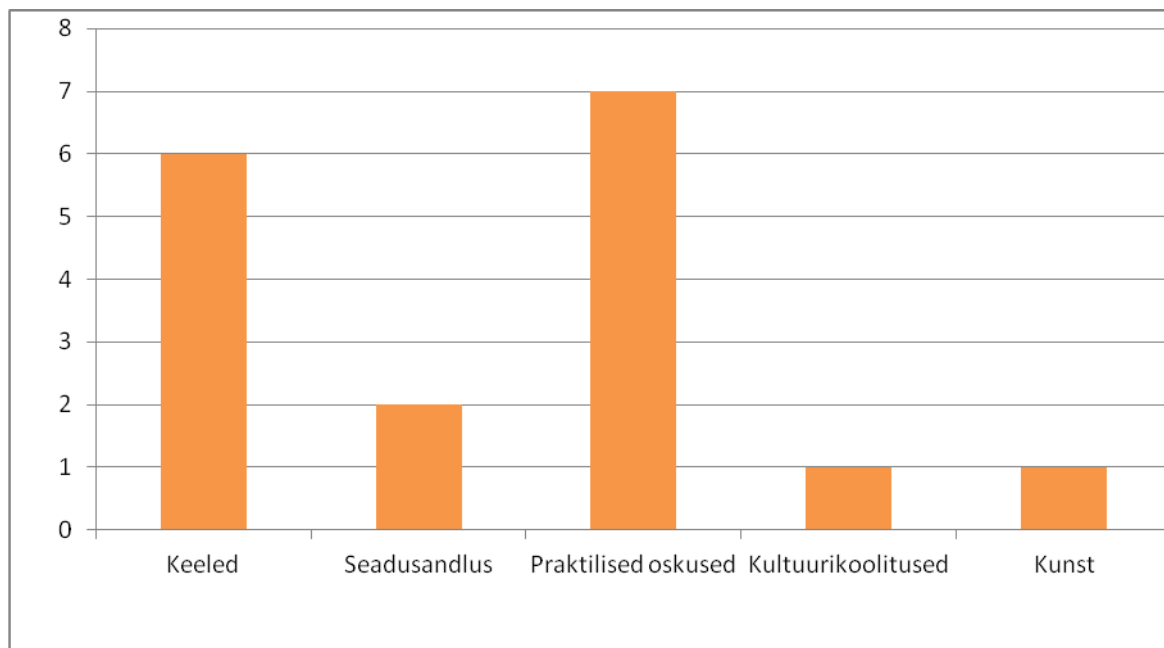

Joonis 1.7: Põhjused täiendkoolitustel mitteosalemiseks

Mõnel kursusel või täiendkoolitusel oli küsitletud romadest osalenud 3, neist 2 on seda teinud tööalaste nõudmiste täitmise eesmärgil, 1 omal initsiatiivil. Joonisele on koondatud vaid nende

romade vastused (enamus), kes väitsid, et ei ole täiendkoolitustest lähiajal tõenäoliselt huvitatud. Samuti jäid vastajate hulgast välja need roomad, kes omandasid hetkel põhi- või keskkharidust.

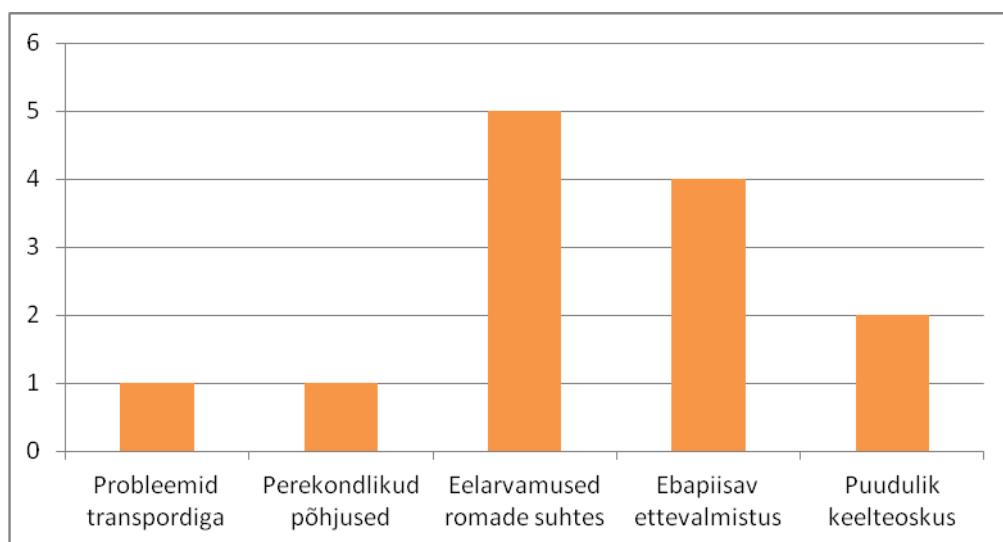
Millist laadi kursustel või täiendkoolitustel sooviksite osaleda?

Joonis 1.8: Romade poolt eelistatavad täiendkoolitused

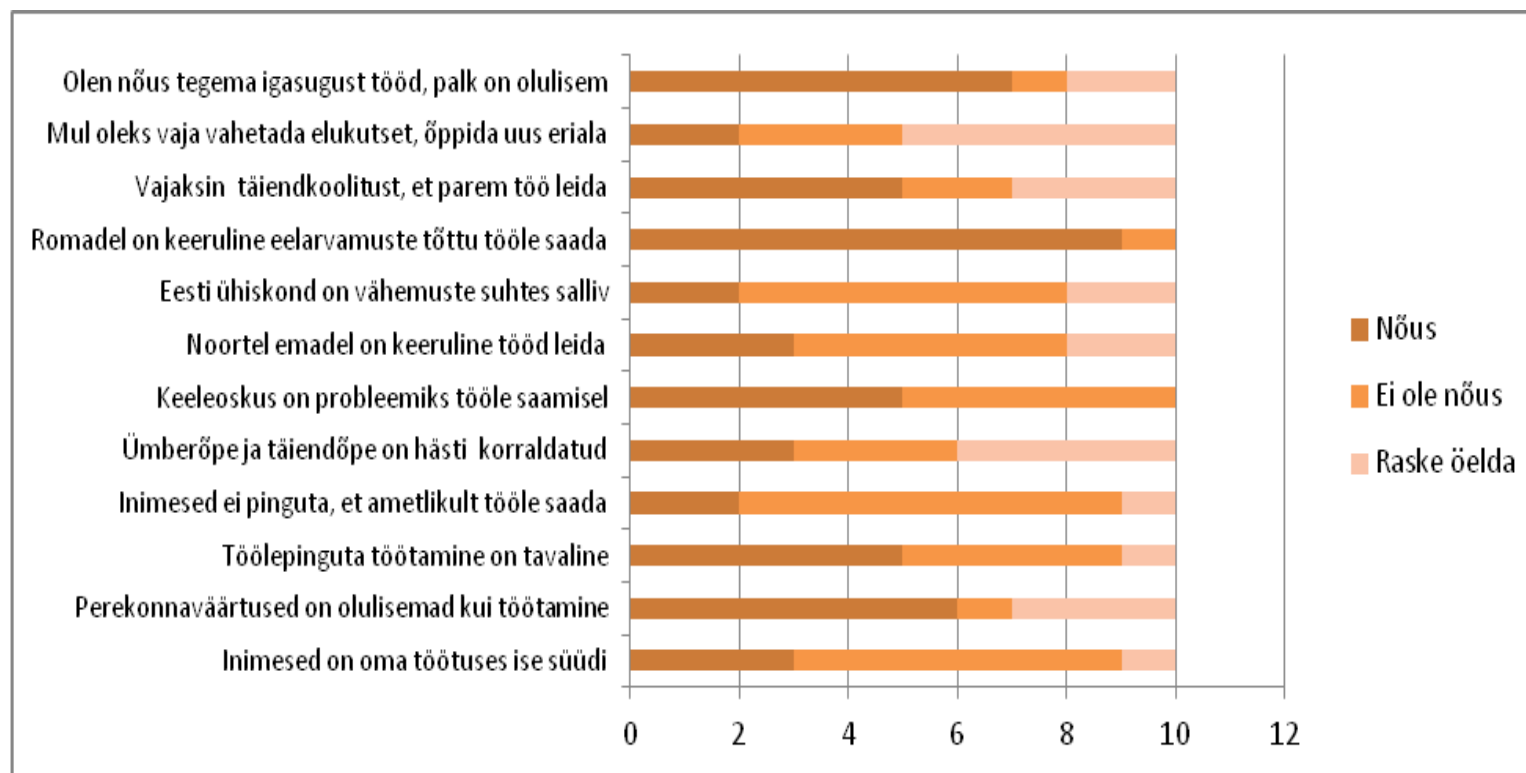
Populaarsemateks täiendkoolitusteks kujunesid keeltekooolitus (eriti inglise keel) ning praktiliste oskuste koolitused (nt mõni amet või spetsiifiline oskus). Oma arvamust avaldasid ka need romad, kes olid eelnevalt väitnud, et nad täiendkoolitustest ei huvitu.

Millised on peamised asjaolud, mis takistavad Teil töökohta leidmast?

Joonis 1.9: Töökohta leidmist takistavad tegurid

Vastajatel paluti anda hinnangud ka erinevate väidete kohta, mis puudutavad töötamist. Tulemused on esitatud järgmisel joonisel:

Joonis 1.10: Romade seisukohad tööturгу puudutavates küsimustes

Peaaegu kõik küsitletud romad leiavad, et romadel on keeruline tööd saada ühiskonnas ning ka tööandjate hulgas levinud eelarvamuste tõttu, samuti ollakse üsna üksmeelselt valmis tegema peaaegu igasugust tööd kui vaid palk on vastuvõetav. Samuti ei ole enamus romasid nõus väitega nagu ei pingutaks inimesed ise töölesaamise nimel piisavalt.

1.4 Järeldused

Järgnevalt on esitatud uuringu esimese alaosa olulisemad järeldused:

- Enamus uuringus osalenud romasid pidas haridust ning selle omandamist oluliseks, hariduse kvaliteeti hinnatakse peamiselt selle järgi, kas omandatud haridus on taganud hea töökoha või mitte. Samas ei ole haridus romade jaoks primaarne.
- Roma noorte sõnul on vanemad neid haridustee omandamisel pigem toetanud, oluliseks peetakse põhihariduse omandamist. Samas ei sunni vanemad lapsi koolis käima.
- Suhteid kooliga hindas enamus vastajaid positiivseks, õpetajaid hinnati kõrgelt. Umbes pooled küsitletud noortest olid kogenud mingisugust koolikiusamist, kuid seda pigem nooremate õpilaste poolt.
- Nii uuringus osalenud romade kui ka nende tuttavate romade hulgas on mitmete haridustee katkenud (mõned ei ole üldse koolis käinud). Haridustee katkemise olulisemad põhjused: 1) majanduslikud põhjused (peamiselt poistel, vajadus tööle minna ja raha teenida, et pere üleval pidada); 2) perekondlikud põhjused (peamiselt tüdrukutel, abiellumine, laste kasvatamine, nooremate pereliikmete eest hoolitsemine); 3) huvipuudus kooliskäimise vastu, kolimine.
- Edasiõppimine kas kutse- või kõrgkoolis ei ole romade seas levinud – hariduse omandamisele annab tõuke otsene vajadus (nt töökoht nõuab kindlast spetsiifilist oskust). Hilisemas vanuses õppimist pidas enamik vastanutest pigem ajaraiskamiseks.
- Valdav enamik vastajatest eelistas töötada ametliku töölepinguga töökohal, samas hea palga korral ollakse valmis tegema igasugust tööd ning ka mitteametlikult.
- Peamiste takistustena töökoha saamisel nähakse romade kohta kehtivaid eelarvamusi ja sellest tulenevat diskrimineerivat suhtumist.
- Romade katusorganisatsiooni tegevusse suhtutakse vastakalt – paljud romad ei ole kursis ja ei saa aru, mis asja aetakse. Seega on tekkinud vastandumine ka romade endi seas. Organisatsioonide tegevusega olid rohkem kursis pered, kes on kogukonnas sotsiaalselt kõrgemal positsioonil.

Kõrvutades käesoleva uuringu tulemusi teiste kultuurilise mitmekesisuse ja lõimumisvaldkonna uuringute ja analüüside tulemustega võib väita, et võrreldes teiste vähemustega on romad hariduse ja tööelu küsimustes teistsugustel seisukohtadel. 2011. aasta integratsiooni monitooringu tulemustest selgus, et Eesti elanikkonnale on tervikuna iseloomulik suhteliselt kõrge hariduse väärtustamine, mis ühendab ka eri rahvusest elanikke ning põlvkondi – romade kohta seda väita ei

saa, kuna hariduse vajalikkust on hakatud mõistma alles viimastel aastatel ning sellest hoolimata on romade haridustee endiselt üsna katkendlik ning haridust ei peeta praktilise hakkamasaamise puhul kõige olulisemaks eelduseks. Arvamuste kujunemisel hariduse vajalikkuse kohta on noored väga tugevalt oma vanemate ja pere seisukohtadest mõjutatud. Vaid kahe roma noorel kümnest küsitletust oli kindel plaan ja soov edasi õppida.

2011. aasta integratsiooni monitooringus toodi välja ka peamised tööturule sisenemise barjäärid eestlaste ning teistest rahvustest inimeste vahel. Erinevate probleemidena toodi fookusgrupi intervjuudel välja keeleoskuse puudumine, omandatud hariduse olulisuse kaotamine tööturu tingimustes ning puudulik info tööturu võimaluste kohta. Romade tööturule sisenemise barjäärid on nende endi arvates uuringus väljatooduga võrreldes erinevad. Keeleoskuse puudumine ja hariduse olulisuse kaotamine tööturu konkurents ei ole romade arvates esmaseks probleemiks – pigem tuuakse esile romade-suunalist diskrimineerivat suhtumist ning üldist ettevalmistuse (hariduse) puudumist. Kui esimene probleem tuleneb pigem ühiskonnast ja selles valitsevatest eelarvamustest, siis teine on seotud roma kogukonnas domineerivate väärtustega. Haridust ei nähta sageli eeldusena elujärje parandamiseks.

Nimetatud tulemused on seostatavad Eva-Liisa Rohti magistritöö „Eesti romade eneseidentifikatsioon ja enesepresentatsioon: meedia, inim- ja vähemuste õigused, sugulus“ tulemustega – romadele keskendutakse kui grupile, romade individuaalsust ei rõhutata. Romasid nähakse kollektiivse identiteedi poolt juhitud, indiviidi võimet oma tahte järgi tegutseda ei rõhutata.

2.Uuring ettevõtjate ja koolide esindajate hulgas

2.1 Metoodika

Haridusasutuste ja tööandjate seisukohtade väljaselgitamiseks ning varasema kokkupuute kaardistamiseks viidi koolide esindajatega läbi intervjuud. Kuna romadega kokkupuutunud ettevõtjaid on keeruline kaardistada, saatsime erinevatele Civitta andmebaasis olevatele ettevõtetele välja lühiankeedi, milles küsisime seniste kogemuste kohta roma rahvusest isikute töölevõtmisel ning kaardistasime ettevõtjate hoiakuid romade suhtes. Siiski teostati intervjuu ka ühe ettevõtjaga – roma rahvusest ettevõtja Grigori Dementjeviga, kes on OÜ Grafo juhatuse liige.

2.2 Teostatud tegevused

Uuringu raames viidi kokku läbi intervjuud kahes koolis ning 1 intervjuu roma rahvusest ettevõtjaga. Samuti valmistati ette lühiankeet ettevõtetele.

Intervjueeritud koolid valiti välja põhjusel, kuna uuringu läbiviijatele laekusid andmed, et just nendes koolides õpib / on õppinud roma rahvusest noori. Kuna roma rahvusest inimesi on nii Eestis kui ka konkreetsetes koolides vähe, jäetakse koolide nimed avalikustamata. Mõlemad koolid asuvad Lõuna-Eestis, üks Tartu linnas ja üks Valgamaal. Kuigi algselt oli plaanis intervjuud teostada 3 kooli esindajaga, jäi 1 intervjuu kooli vastumeelsuse tõttu siiski tegemata. Uuringu sidusrühmade osas teostati intervjuu ka Kohila valla haridusnõunikuga, kes jagas samuti infot kohaliku kooli olude kohta.

2.3 Ülevaade intervjuudest ja ankeetküsitluse tulemustest

2.3.1 Koolid

Sarnaselt uuringu esimesele osale on vastused esitatud küsimuste kaupa.

Küsimus	Kool I	Kool II
Kui mitu roma rahvusest noort teie koolis hetkel õpib?	Hetkel 4, eelmisel aastal oli 6.	Hetkel 1, varasemalt olnud veel mõned.
Milline on Teie senine kokkupuude romadega?	Kokkupuude peamiselt kooli kaudu, on esinenud ka tõsisemaid konflikte. Roma lapsed ei allu korrale, kuna on üles kasvanud teistsuguses keskkonnas. Noortemate lastega lihtsam kui vanematega – vanemad lapsed sageli ka võrreldes oma vanusega madalamas klassis ja see tekitab lisaprobleeme.	Kokkupuuteid palju. Romade kogukond üsna kokkuhoidev, ei ole tavaline, et roma rahvusest noored jõuavad gümnaasiumisse. Need, kes seda teevad, on tavaliselt paremini integreerunud. Koolis diskrimineerimist ega konflikte ei ole täheldanud, romad hoiavad üsna

	Roma laste vanemad on personali ähvardanud ja neednud.	omaette. Vastaja arvab, et samas asulas tegutsevas venekeelses koolis, kus on enam romasid, on ka enam nendega seotud probleeme.
Kui kerge/ keeruline on romadega kontakti saada?	Kontakti saab, on sageli vanemaid külastatud, vanemad on koolis käinud. Samas kui vanemad on ise harimatud, majanduslikult halval järjel, ei ole neist koolile võrdset partnerit laste kasvatamisel. Laste koolitoomise motivatsioon paistab olema pigem toetuste saamine mitte laste harimine.	Ei ole erinevust võrreldes teistest rahvustest laste vanematega, vajadusel saab kontakti.
Millised on peamised romade haridustee katkestamise põhjused?	Kolitakse ära, minnakse välismaale paremat elu otsima, poisid võtavad naised või hakkavad äri tegema, tüdrukud lähevad mehele või saavad lapsed.	Ei oska hinnata, ilmselt kogukonnast ja perekonnast tulenevad põhjused, sh kolimine.

Nagu eelnevalt esitatud vastuste kokkuvõttest näha, on kahe kooli kogemused üsna erinevad. Kui ühes koolis ei ole roma rahvusest õpilastega märkimisväärsed probleeme olnud, siis teisel koolil on nendega pidevalt tegemist. Põhjus võib peituda ka selles, et ühe kooli näol on alates õppeaastast 2013/2014 tegemist nn „puhta gümnaasiumiga“ ning gümnaasiumiastmesse roma rahvusest noored sageli ei jõua. Samas ei mäletanud intervjuueeritav olulisi probleeme ka sellest ajast kui koolis oli olemas ka põhikooliaste. Ühe põhjusena probleemide puudumisele nimetas intervjuueeritav asjaolu, et asulas on olemas ka venekeelne kool, kuhu roma lapsed tavapäraselt enam satuvad.

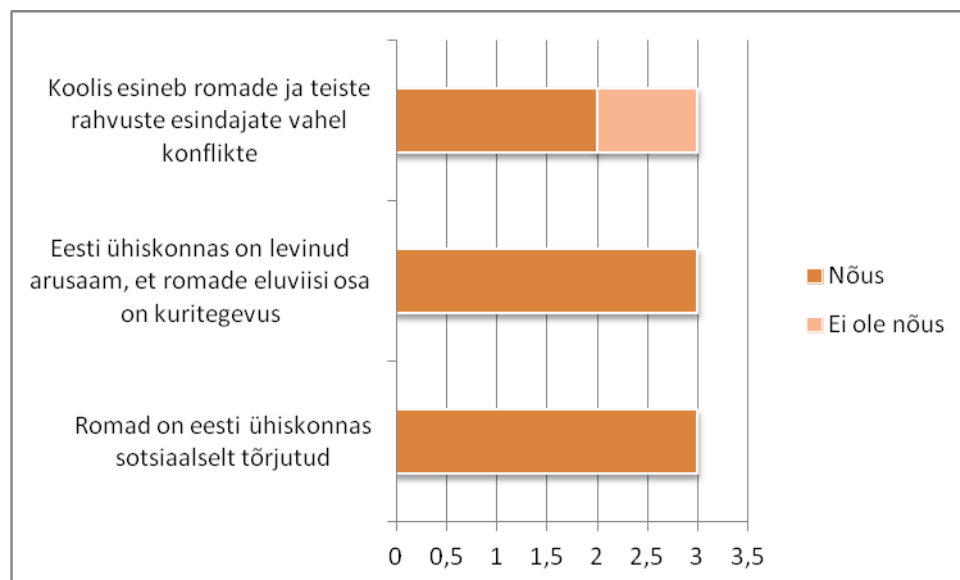
Lisaks tabelis nimetatule on roma noortega koolides ilmnenu veel järgmisi probleeme:

- Probleemid kooliskäimisega – ei käida regulaarselt (nt reedeti käiakse väga harva koolis), koolil ei ole tihti infot ka selle kohta, kas roma lapsed on varem kuskil koolis käinud või mitte, kuna vastavad dokumendid puuduvad.
- Pole harjumust teha koduseid ülesandeid. Koos vähese kohalkäimisega jäävad õppetöös kiiresti maha.
- Pole võimalik tavaklassides õpetada (käitumisprobleemid, mahajäämus vähese kooliskäimise tõttu) – paigutatakse eriõppele.
- Konfliktid teiste õpilastega – roma lapsed on kontaktised, tahavad puudutada ja togida, roma poisid kiusavad neile meeldivaid tüdrukuid mõnikord füüsiliselt (rohkem kui muud lapsed).
- Roma lapsed hoiavad omaette, teiste lastega eriti ei suhtle ja sellest tekivad uued kiusamisjuhtumid jms.

- Kui pere majanduslik olukord pole kiita, väljendub see ka laste välimuses (mustad või vanad riided, spetsiifiline lõhn), see tekitab uusi kiusamisjuhtumeid.

Eelnevalt nimetatud asjaolude vältimiseks peavad koolid vajalikuks riigi ja omavalitsuste senisest suuremat koostööd roma rahvusest inimeste sotsiaal-majandusliku olukorra parandamiseks. Tuleb hea seista, et roma lapsed jõuaksid varakult lasteaeda või kooli, kus nad ühiskonna reeglitega kohaneksid – praegu võib veel juhtuda, et roma lapsed satuvad esmakordselt kooli alles siis kui nad on üle 10 aasta vanad. Roma laste integreerimisele aitab kindlasti kaasa nende perekondade majandusliku olukorra paranemine – riik ja omavalitsus peaksid selles suunas meetmeid rakendama. Samuti pooldati ideed luua kooli õppekavasse eraldi õppeaine, mis annaks teadmisi Eestis elavate erinevate rahvaste ajaloost, kultuurist ning kommetest, et selle abil vähendada vastastikust sallimatust.

Koolide esindajatel paluti hinnata ka erinevaid romade ja eesti ühiskonna kohta käivaid väiteid, tulemused on esitatud järgmisel joonisel:

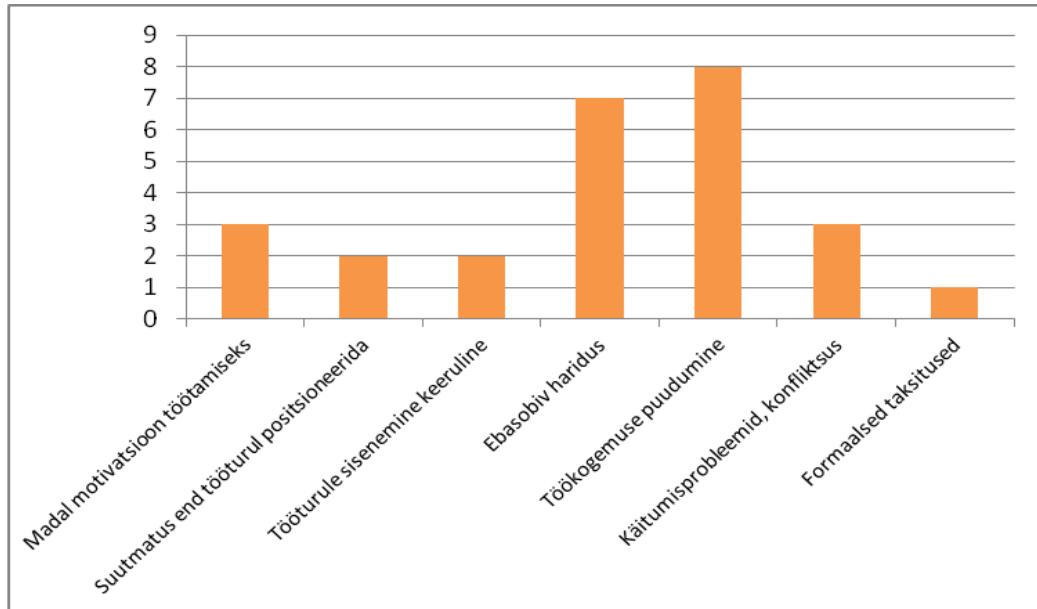
Joonis.2.1 Koolide esindajate hinnangud romade sotsiaalse tõrjutuse kohta

Peamiste põhjustena nimetatud hinnangute andmisel märgiti romade kohta kehtivaid stereotüüpseid arvamusi (romad varastavad, valetavad jms).

2.3.2 Ettevõtjad

Kuna romasid palganud ettevõtjate leidmine osutus esialgselt planeeritust keerukamaks, teostati lisaks intervjuudele *online*-versioonis ankeetküsitlus. Intervjuu teostati ühe roma rahvusest ettevõtjaga, kel on kogemusi ka oma rahvuskaaslaste palkamisega. Küsitlus saadeti välja 30 ettevõttele, kasutati Civitta Eesti AS andmebaasi ja ettevõtted valiti välja tulenevalt sellest, millistes piirkondades rohkem romasid elab või mille kohta teati /oletati, et seal on romasid töötanud. Kokku laekus tagasi 12 ankeeti. Järgnevalt on esitatud ankeetküsitluse tulemused küsimuste kaupa:

- **Kas Teie ettevõttes töötab või on töötanud mõni roma rahvusest isik?** – küsitlusele vastas jaatavalt 4 ettevõtet.
- **Palun märkige, millised asjaolud järgmisest valikust on Teie hinnangul peamised romasid puudutavad tööturule sisenemise barjäärid⁴?**

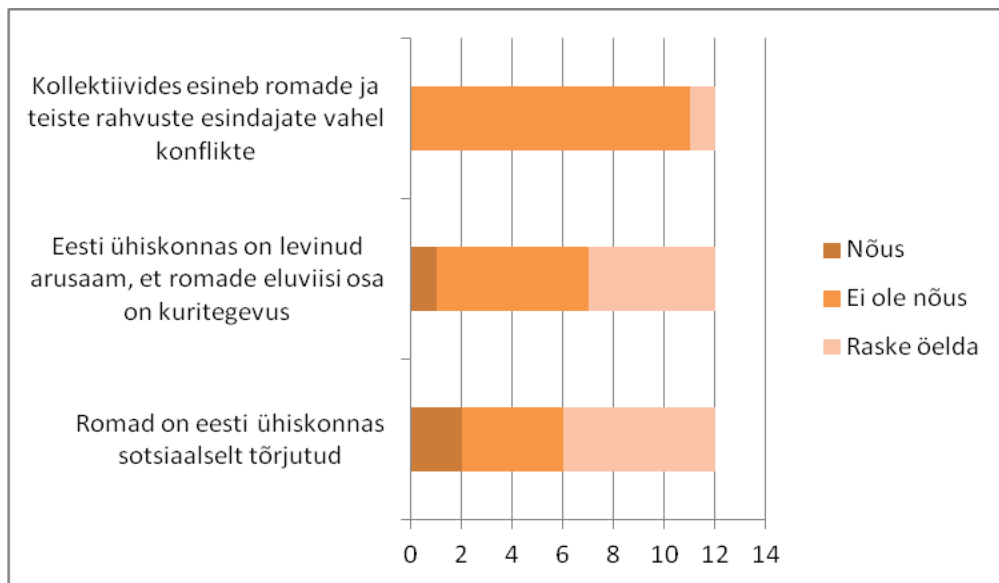

Joonis 2.2: Romade tööturule sisenemise barjäärid, ettevõtjate hinnang

Nagu tabelist näha hindasid ettevõtjad romade peamiste tööturule sisenemise barjääridena ebasobivat haridust ning töökogemuse puudumist, mitte kordagi ei mainitud põhjusena samuti valikud olnud sõltuvusprobleeme, terviseprobleeme ning kultuurilist tausta.

⁴ Küsimusele vastasid ka need varstajad, kes väitsid, et nende ettevõttes ei ole kunagi romasid töötanud.

- **Kuidas te suhtute järgmistesse väidetesse (üldised hinnangud romadesse)**

Joonis 2.3: Üldised hinnangud romade suhtes, ettevõtjad

- **Kas oleksite valmis palkama oma ettevõttesse roma rahvusest töötajat?** – ükski vastanutest roma rahvusest töötaja palkamist ei välistanud. Kandidaadi palkamise eelduseks on konkreetse töökoha täitmise jaoks esitatavad nõudmised.
- **Mida saaks riik teha, et romade aktiivsust tööturul suurendada?** - konkreetseid soovitusi ei laekunud. Mainiti keeleõppe tõhustamist.

Roma rahvusest intervjuueeritud ettevõtja arvamused olid ankeetküsitlusele vastanute omadega sarnased. Lisaks eelnenule toodi intervjuu käigus välja järgmised mõtted:

- Romadel takistab lisaks hariduse puudumisele tööd leidmast ka keeleprobleem.
- Romadele on iseloomulik rändav eluviis, lapsed vahetavad pidevalt koole ja ka see takistab kvaliteetse hariduse omandamist ning hiljem töölesaamist.
- Romad ei ole aru saanud, et tänapäeval enam ilma hariduseta ei saa nagu varem. Romadele on omane, et ei soovita ilma otsest kasu nägemata pingutada, samuti ei ole romadel sageli piisavalt püsivust. Lastel ei teki harjumust õppida (vanemad ei nõua seda) ja hiljem puudub ka oskus töötada. Vajalik juba lapsepõlves lastele õpetada ka kannatlikust ja püsivust – toetab vastavate keskuste loomist roma rahvusest lastele.
- Töökohtadel pakutakse sageli ümberõpet, aga romadel puudub püsivus, eelistavad pigem kiiret ja kergelt raha. Ümberõppe puhul sageli nõutav keskharidus / põhiharidus, mis romadel sageli puudub.

- Romad on enamasti andekad pigem humanitaaraladel (keeled, kaunid kunstid). Samas on romad ühiskonnas hariduse puudumise tõttu sageli tõrjutud madalamatele ametipositsioonidele, mis murendab inimeste enesekindlust. Romad ei oska jõuda selleni, mida nad tahavad.

2.4 Järeldused

Järgnevalt on esitatud uuringu teise alaosa olulisemad järeldused:

- Erinevatel koolidel roma lastega erinevad probleemid, ilmselt sõltub probleemsus suuresti ka sellest, millise taustaga roma lapsed ühte või teise kooli õppima satuvad. Peamised probleemid on seotud puuduliku distsipliini ning vähese kohalkäimisega, samuti seoses teistsuguse kultuurilise tausta ning majanduslike probleemidega;
- Roma laste koolikäitumise parandamiseks on vajalik nende varajane integreerimine –laste lasteaedadesse suunamine, lapsed peavad jõudma kooli õiges vanuses jms.
- Roma lapsed ei ole võimete poolest rumalad, kuid vajavad puuduliku koolidistsipliini tõttu küsitletud koolide näitel sagedamini eriõpet. Koolide esindajad ei näe vajadust roma laste erikohtlemiseks, pigem peab tagama, et kool suudaks lastele pakkuda vajadusel piisavalt tugiteenuseid.
- Ettevõtjate hinnangul on romade mitte-töölesaamine seotud nende puuduliku hariduse ning varasema töökogemuse puudumisega. Kõik vastanud ettevõtjad väitsid, et oleksid valmis töökoha nõudmistele vastamisel ja kandidaadi sobivusel ka roma rahvusest isikut palkama.
- Keeleprobleem pole ei hariduses ega tööturul romade puhul peamine – noored romad räägivad enamuses hästi eesti keelt, probleeme esineb korrektne kirjakeele ning inglise keelega.

3 Uuring sidusrühmade hulgas

3.1 Metoodika

Probleemkohtade kaardistamiseks töö- ja haridusvaldkonnaga seotud teemade osas küsitleti uuringu käigus vabaühendusi ja riigiasutusi, kes tegelevad roma noorte teemadega. Kokku plaaniti intervjuuerida vähemalt 4 isikut erinevatest ministeeriumitest, ühingutest ja ametiasutustest. Lisaks intervjuudele viidi intervjuueeritavate hulgas läbi ka ankeetküsitlus.

3.2 Teostatud tegevused

Kokku teostati 5 intervjuud. Intervjuueeritute hulgas olid järgmised isikud:

- Roman Lutt (Põhja-Eesti Romade Ühing);
- Sirli Tooming (Kultuuriministeeriumi kultuurilise mitmekesisuse osakonna peaspetsialist);
- Irene Käosaar (Haridus- ja Teadusministeeriumi üldharidusosakonna juhataja);
- Reet Reisspass (Kohila valla haridusnõunik);

Lisaks teostati telefoniintervjuu Tartu linnavalitsuse sotsiaal- ja lastekaitseosakonnaga.

3.3 Ülevaade teostatud intervjuudest

Järgnevalt on küsimuste kaupa esitatud erinevad intervjuudest tulenenud seisukohad. Kokkuvõtlikkuse huvides on iga küsimuse / teema juures esitatud peamine väljatoodud probleem või erinevad seisukohad ning intervjuueeritute poolt välja pakutud lahendused.

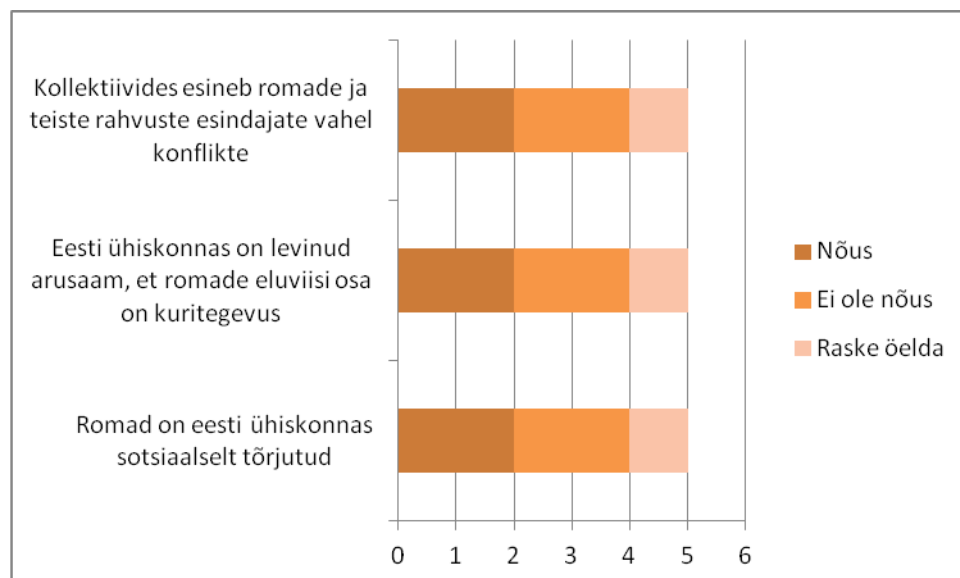
Küsimus	Seisukohad / probleemid	Võimalikud lahendused
Milline on Teie senine kokkupuude romadega?	Kokkupuude tööalane (välja arvatud roma rahvusest Roman Lutil). Romadega vähene kokkupuutumine võib olla ka üks põhjus, miks ühiskonnas püsivad visalt negatiivsed hoiakud romade suhtes.	Vajalik selgitada roma kultuuri, aktiivsemalt meedias romadest ja nende probleemidest rääkida. Vajalik tekitada isiklikke positiivseid kogemusi.
Kui kerge / keeruline on romadega kontakti saada?	Romade kogukond on üsna kinnine, samuti ei ole kogukond väga homogeenne, mistõttu võõral on raske romade probleeme mõista. Romade hulgas on nii integreerunud kui ka täiesti oma kogukonnana elavaid isendeid. Romad pole ise eriti altid erinevates programmides osalema ning oma probleemidele lahendusi pakkuma, romade jaoks on oluline pigem otsese	Romadega ühenduse saamisele ning nende integreerimisele aitaks kaasa erinevate keskuste või seltside loomine (nagu Põhja-Eesti Romade Ühing, samuti on loodud grupid Tartus ja Valgas). Samas reaalsuses ei tööta sellised grupid kuigi efektiivselt, kuna romade seas ei ole ühtset arusaama, kas ja mida saavutada tahetakse. Vajalik luua romade huve esindav organisatsioon, kes oleks riigile diskussioonipartneriks.

	kasu olemasolu. Romad ei osale enamasti erinevatel pakutavatel kursustel, et oma elujärge parandada, on ise liiga passiivsed. Romad tunnevad, et riik (eriti HTM⁵) ei tee nende jaoks oluliste küsimuste lahendamisel piisavalt koostööd. Koolisüsteemis õpilasi rahvus põhiselt ei eristata, HTM esindaja sõnul pole see ka vajalik, romade esindaja arvates on.	Lisaraha eraldamine romade koondumise võimaldamiseks. Senisest tihedam koostöö rahvusvaheliste võrgustike ja organisatsioonidega. Integreerimine läbi kultuuri. Teemaga tegemiseks on loodud erinevad töörühmi, nendega tuleb jätkata ning neisse enam romasid kaasata.
Millised on peamised romade haridustee katkemise põhjused?	Eesti koolisüsteem ei arvesta romade eripärasid (teistsugused käitumismallid, vabam kasvatus jne). Koolitee katkestamist on viimasel ajal õnneks vähem, peamiselt põhikooli III astmes, mil roma noored on sisuliselt juba täiskasvanud ning hakkavad iseseisvat elu elama. Peamised põhjused naistel: kodused rollid, laste sünd, mehele minek, kogukond ei väärtusta naiste haridust. Peamised põhjused meestel: levinud arusaam, et mees peab pere üleval pidama ja raha koju tooma, kooliskäimine hakkab seda segama ja jääb pooleli.	Roma lapsi ei tohiks kohelda erinevalt – üheks lahenduseks õppenõustamiskeskuste arendamine, samuti varane karjäärinõustamine, mis aitab paremini mõista hariduse vajalikkust tänapäeva ühiskonnas. Probleemide tekkimisel konkreetse lapsega tuleb nendega kohe tegeleda. Erinevate tugiteenuste võimaldamine, riigi roll võiks suurem olla, hetkel kõik suuresti omavalitsuste kanda. Noortekeskuste arendamine. Roma laste suunamine koolide pikapäevarühmadesse (teevad koduseid ülesandeid, suhtlevad teiste lastega). Romade kultuurikeskuste loomine (valmistab lapsi ette haridusteks, kuid samas aitab säilitada ka romade kultuuri) Roma noorte jaoks koolides eraldi mentorite võimaldamine. Roma laste lasteaedadesse suunamine. Vajalik ajendada muutusi kogukonna

⁵ Haridus- ja Teadusministeerium

		siseselt, teha romadele selgeks, et haridus on vajalik. Mõtlemise ja harjumuste muutmine.
Kuidas hindate romade suhtumist edasiõppimisvõimalustesse?	Kuna romadel puudub sageli ka baasharidus ei ole nad pakutavate edasi- ja ümberõppevõimaluste jaoks sobilikud (enamasti siiski eeldatakse õppijalt mingitki hariduslikku tausta). Samas on küsimus ka suhtumises ja hoiakutes, üsna palju on ka õpitud abitud. Sageli puudub romadel teadmine ja arusaamine, kuidas ühiskonnas hakkama saada.	Varane karjäärinõustamine. Ümberõppe sidumine konkreetse töökohaga. Tugigruppide moodustamine haridustee jätkamiseks ja tööturule sisenemiseks. Tuleb tegeleda korraga nii sotsiaalsete, kultuuriliste kui ka majanduslike probleemidega, et vähendada heitunud ja ühiskonnas pettunud inimeste arvu. Kui põhivajadused rahuldatud, on romasid lihtsam ka ühiskonda integreerida. Vajalik ajendada muutusi kogukonna siseselt, teha romadele selgeks, et haridus on vajalik. Mõtlemise ja harjumuste muutmine

Vastajatel paluti anda hinnangud ka erinevate väidete kohta, mis puudutavad roma noorte haridust ning hilisemat tööelu. Tulemused on esitatud järgmisel joonisel:

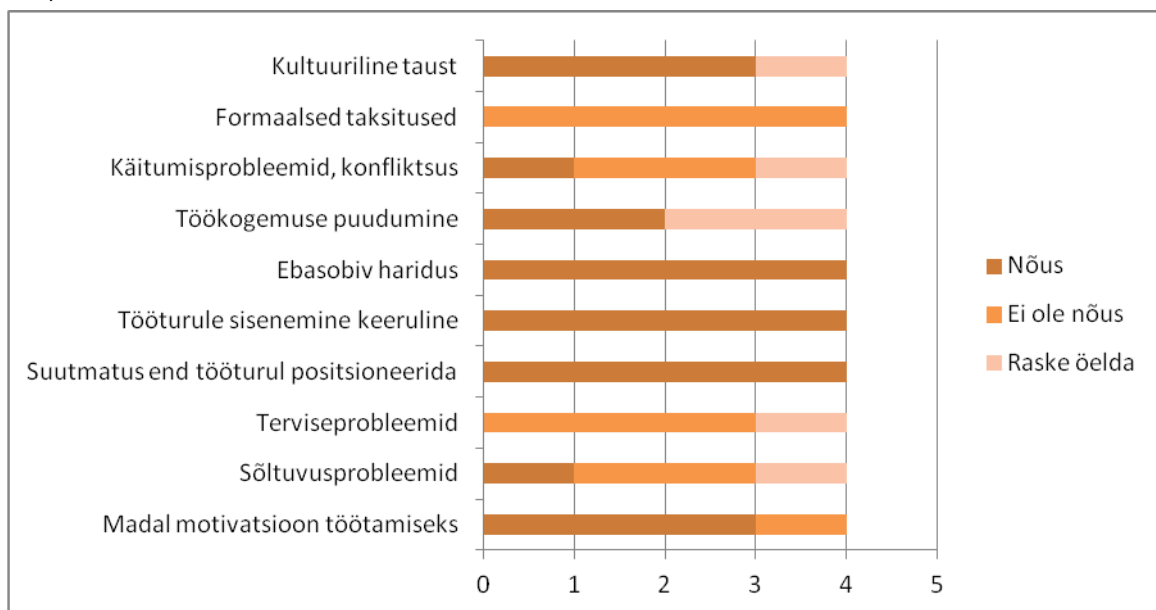

3.1 Sidusrühmade esindajate hinnangud romade sotsiaalse tõrjutuse kohta

Kuigi vastused kõigi küsimuste lõikes jaotusid sarnaselt, ei olnud üksikute vastajate hinnangud siiski samasugused. Vastuste juurde esitati järgmisi selgitusi ning põhjendusi:

- **Romad on Eesti ühiskonnas sotsiaalselt tõrjutud:**
 - On küll tõrjutud, kuid see ei ole mitte rahvuspõhine, vaid tuleneb muudest põhjustest (romad on töötud, kerjavad, on pealetükkivad jms).
 - Ühiskond surub romadele liigselt oma norme peale, mistõttu romad tajuvad seda assimileerivana ja ei taha ühiskonda sulanduda, kartes selliselt kaotada oma kultuuri. Tõrjutus on seega osaliselt romadele pealesurutud valik.
- **Eesti ühiskonnas on levinud arusaam, et romade eluviisi osa on kuritegevus:**
 - Kuigi üksikuid kuritegelikke eluviisidega inimesi on, ei ole seisukoht, et kuritegevus oleks romade eluviisi lahutamatuks osaks õnneks Eestis valdav.
 - Kuritegevus on laiem ühiskondlik nähtus ja ei ole otseselt seostatav ainult romadega. Samas on tõsi, et kuritegevus areneb kergemini tõrjutute hulgas, keda on romade seas tänu ühiskondlikele normidele ehk rohkem kui teiste rahvusgruppide hulgas.
- **Kollektiivides (töö ja kool) esineb romade ja teiste rahvuste esindajate vahel konflikte:**
 - Konflikte esineb ka teiste rahvusgruppidega, pigem tulenev individidest mitte rahvusest.
 - Konfliktide allikas on tolerantsuse puudumine ning teadmiste vähesus erinevate kultuuride kohta.

Samuti küsiti sidusrühmade käest hinnanguid romade jaoks peamiste tööturule sisenemise barjääride kohta, vastused olid sellised:

Joonis 3.2. Romade peamised tööturule sisenemise barjäärid

Nagu jooniselt tuleneb on romade jaoks sidusrühmade hinnangul peamisteks tööturule sisenemist takistavateks asjaoludeks ebasobiv haridus, puudulikud oskused tööturule sisenemiseks ja suutmatuse end tööturul positsioneerida.

3.4 Järeldused

Järgnevalt on esitatud uuringu kolmanda alaosa olulisemad järeldused:

- Romad on oma elujärje parandamist puudutavates küsimustes ise sageli liiga passiivsed, ei osaleta pakutud täiend- ja ümberõppekursustel jms. Suhtumises ja hoiakutes esineb õpitud abitust – romadel puudub teadmine ja arusaam, kuidas ühiskonnas hakkama saada.
- Eesti koolisüsteem roma lapsi hetkel rahvuspõhiselt ei erista – osa romade arvates oleks see mingil määral vajalik, et võtta maha hirmu assimileerimise ees. Mitteromadest sidusrühmade esindajad nii ei arva, tuues põhjuseks, et lapsi tuleb võrdselt kohelda ning võimaldada neile vajadusel mitmekülgset valikut tugiteenuseid.
- Romadele on vajalik pakkuda erinevaid tugiteenuseid ning varajast karjäärinõustamist, mis aitaks mõista hariduse olulisust tänapäeva ühiskonnas.
- Romade paremaks integreerimiseks tuleb tegeleda korraga nii sotsiaalsete, kultuuriliste kui ka majanduslike probleemidega – praegu on paljude romade jaoks esmatähtis eluga hakkamasaamine, hariduse omandamine ja edukus tööjõuturul on teisejärgulised.
- Romade integreerimiseks ja hariduse vajalikkuse mõistmiseks on vaja ajendada muutusi kogukondade siseselt

4. Kokkuvõte

Uuringu „Roma rahvusest noorte olukord Eesti Vabariigis: haridus ja töökeskkond“ raames teostati järgmised tööd:

- Üle-eestiline uuring roma kogukondades;
- Kvalitatiivne uuring firmade ja koolide esindajatega;
- Kvalitatiivne uuring sidusrühmadega;
- Varasemalt roma noorte temaatikat puudutavate uuringute ja analüüside läbitöötamine, saadud andmeid kasutati intervjuude ettevalmistamiseks.

Uuringu olulisemad järeldused esitati uuringu alaosaade kaupa vastavates uuringu alapeatükkides („Järeldused“). Kuna uuritud grupp oli üsna väikesearvuline, siis kajastavad uuringu tulemused eelkõige konkreetsete vastajate seisukohti ning arvamusi. Uuringule laiema kõlapinna andmiseks püüti uuringusse kaasata Eesti erinevates piirkondades elavaid romasid, keskendudes Tartu ja Valga linnadele, kus on Eesti suurimad roma kogukonnad.

Roma kogukondades, koolide ja ettevõtjate ning sidusrühmade hulgas läbi viidud uuringu tulemuste kõrvutamisel hakkab silma, et kuigi kaardistatud probleemide hulgas ollakse üsna ühel meelel, on probleemide põhjuste ning võimalike lahenduste osas romad ning teised uuringusse kaasatud osapooled kohati erineval seisukohtadel. Peamise vastuoluna hakkab silma seisukohtade erinevus romade tööturule sisenemise barjääride osas. Kui romad peavad peamiseks põhjuseks ühiskonnas valitsevat diskrimineerimist, siis teised vastajad toovad esmaste põhjustena esile pigem romade puuduliku hariduse ja ettevalmistuse töökoha nõudmisi täita. Ebapiisavat ettevalmistust mainivad olulise tööle mitteraamimise põhjusena ka romad, kuid diskrimineerivat suhtumist peeti siiski olulisemaks.

Uuringust tulenevalt võib kaardistada kaks peamist probleemide rühma:

- 1) **Hariduse omandamisega seotud probleemid** - laste koolitee katkendlikkus, mis toob kaasa laste paigutamise eriõppele, halvemal juhul ka erivajadustega laste klassidesse või koolidesse.

Ideetasandil väärtustas enamik küsitletud romadest haridust ning sõnades mõistis ka selle olulisust. Praktilises käitumises oli paljude haridustee aga katkendlik ning õppimisele ning pingutamisele eelistati töötamist (sageli juhutööd jms). Sellise käitumismustri selgitamiseks võib uuringust tulenevalt nimetada kolme peamist põhjust: a) Pere majanduslik olukord – haridus pole peamine, vajadus eluga hakkama saada, raha teenida; b) Hirm koolist lähtuva assimileerimise ees – oma kultuur kaob, noored muutuvad liiga sarnasteks eestlastega, soov hoida oma kultuuri; c) Kultuurilised eripärad – roma lastele on omasem vabam kasvatus, ei ole harjutud pingutama ja keskendumisele, koolitöösse suhtutakse loominguliselt – kui tahan käin ja teen, kui ei taha, siis mitte. Vanemad lapsed sageli ei sunni ega julgusta.

Kuna lapsed ei käi sageli regulaarselt koolis, vahetavad tihti koole, jõuavad kooli kõrgemas vanuses, tahavad õppida õdede-vendadega samades klassides, tekivad nendega koolis probleemid edasijõudmise ning õppekava täitmise osas. Koolid lahendavad probleeme erinevalt, mis mõnikord võib tähendada ka koduõpet või eriklassi. See võib olla aga romadele solvav ning vähendab soovi õppida ja pingutada.

Valik väljapakutud lahendusi olukorra parandamiseks:

- Roma laste varane integreerimine eestlastega, sh roma laste lasteaedadesse suunamine;
- Majanduslikult halval järjel olevate perede olukorra parandamine riigi ja omavalitsuse koostöös;
- Romade kultuurikeskuste arendamine;
- Erinevate Eestis elavate rahvusgruppide kultuuritausta varane selgitamine lastele, et vähendada teadmatuset ja kultuurilistest erinevustest tulenevaid kiusamisjuhtumeid.

- 2) **Romade diskrimineerimine tööturul**, millest tulenevalt on romad sageli töötud ning majanduslikult halval järjel

Valdava enamiku romade väitel toimub tööturul nende pidev diskrimineerimine. Diskrimineerimist peetakse pigem varjatuks – tavapärastelt romasid otse solvama ei tulla, küll aga on romadel nende rahvusest tulenevalt probleeme tööle saamisega. Kui tööandja näeb, et tegemist on romaga, kiputakse mõnikord ka juba varem sõlmitud kokkulepetest ühel või teisel ettekäändel taganema. Teised uuringus osalenud rühmad seda seisukohta ei kinnita, kuigi tunnistavad, et romadega on seotud negatiivsed stereotüüpsed eelarvamused, mis ei tulene otseselt romade rahvusest vaid just nende kohati ebaausast ja kriminaalsest käitumisest – osa inimeste väärkäitumine kantakse üle kogu rahvusrühmale.

Ettevõtjate seas läbiviidud uuring arvamust romade tööalasest diskrimineerimisest ei kinnitanud, pigem märgiti, et romade palkamisel võib probleemiks osutuda nende madal haridustase ning puudulikud oskused, mõnel juhul ilmselt ka puudulik töödistsipliin, mis seostub ebapüsivusega hariduse omandamisel (hirm, et romad käivad ebaregulaarselt tööil jms). Sarnasel arvamusel olid ka sidusrühmade esindajad, kes lisasid juurde ka romade suutmatuse end tööjõuturul õigesti positsioneerida – ootused ja hinnangud oma võimete kohta ei haaku reaalsusega. Kui roma kogukonnas on keskharidusega inimene väga haritud, siis Eesti ühiskonnas laiemalt on see pigem tavapärane – romadel on raske mõista, et põhiharidus ja keskharidus (kohati ka mitte kutseharidus) ei ole hea töökoha garantiid.

Samas noorte romade puhul, kes on lapsest peale lasteaias ning koolis käinud ja kellel ei ole hariduse omandamisega probleeme olnud, ei tohiks ei hariduse omandamise ega ka töödistsipliiniga probleeme olla. Ka kõik küsitletud ettevõtjad, kes olid roma rahvusest isikutega kokku puutunud, väitsid, et tegelikkuses neil negatiivseid kogemusi ei olnud.

Valik väljapakutud lahendusi olukorra parandamiseks:

- Romadest positiivsema kuvandi loomine – kollektiivse identiteedi asendamine isiksuslikuga, roma kui Eesti ühiskonna liige. Selline muutus aitab vähendada stereotüüpidest tulenevat diskrimineerimist.
- Täiendkoolituste korraldamine, ümberõppevõimaluste tagamine – tuleb enam võimaldada ka selliseid täiendõppevõimalusi, kus põhihariduse olemas oli ei ole määrav või luua enam võimalusi katkenud haridustee jätkamiseks.
- Romade suhtumiste ja hoiakute muutmine – hariduse vajalikkuse teadvustamine, seostub hariduse omandamisega (vt punkt 1).

Seega nähti väljatoodud probleemide lahendamiseks üsna erinevaid, kohati isegi vastakaid lahendusi (nt roma laste erikohtlemine koolis vs tavakohtlemine; kultuurikeskuste loomine vs varakult lasteaedade kaudu integreerimine). Kokkuvõtlikult võib väita, et Eesti romade probleemide üheks lahenduseks saab olema koostöö riigi, omavalitsuste ning romade vahel ning samuti romade endi senisest parem organiseerumine ning oma ootuste ning vajaduste kaardistamine ja väljendamine.

Kirjalikud allikad

1. Arengukava „Lõimuv Eesti 2020“, (2012) leitav
http://www.kul.ee/webeditor/files/integratsioon/LYIMUV_EESTI_2020.pdf (14.02.2014)
2. „Eesti lõimumiskava 2008-2013“ (2008), leitav
http://www.kul.ee/webeditor/files/integratsioon/Loimumiskava_2008_2013.pdf
(14.02.2014)
3. „Integratsiooni monitooring 2011“, koostajad AS Emor, SA Poliitikauuringute Keskus Praxis, Tartu Ülikool
4. Roht, Eva-Lisa (2011), „Self-Identification and Self-Presentation of the Estonian Roma Media, Human and Minority Rights, Kinship“, Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond
5. „Romade elutingimused: nõuetele mittevastavad eluasemed ja puudulik tervishoid“, koostaja Euroopa Elu- ja Töötingimuste Parandamise Fond
6. Tali, Margaret; Kollom, Kersti; Velberg, Mari-Liis (2007) „Naised Eesti mustlaskogukondades – uurimuse aruanne“, Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaarinstituut, Kodanikeühiskonna Uurimis- ja Arenduskeskus

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
ÕIGUSE INSTITUUT

ERINEVUSTE POOLT
DISKRIMINEERIMISE VASTU

Seda projekti toetatakse Euroopa Liidu tööhõive ja sotsiaalse solidaarsuse programmi PROGRESS (2007-2013) raames. , Programmi rakendab Euroopa Komisjon. Programm loodi selleks, et toetada rahaliselt Euroopa Liidu eesmärkide rakendamist tööhõive ja sotsiaalse solidaarsuse valdkonnas ning aidata seeläbi kaasa Euroopa 2020 strateegia eesmärkide saavutamisele nendes valdkondades. , Seitsmeaastane programm on suunatud kõikidele huvirühmadele, kes aitavad välja töötada asjakohaseid ja tõhusaid õigusakte ning kujundada tööhõive- ja sotsiaalpoliitikat Euroopa Liidu 27 liikmesriigis, EFTA-EEA riikides ning EL kandidaatriikides ja potentsiaalsetes kandidaatriikides. , Täiendav teave: <http://ec.europa.eu/progress>.